

УДК 378.016

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.2.12>

Б. Є. ЖОРНЯК

кандидат педагогічних наук, завідувачка кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: bogdana.zhorniak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9122-9323>

І. В. РЕГУЛІЧ

кандидат мистецтвознавства, завідувачка кафедри диригентсько-хорових дисциплін та постановки голосу, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: irehulich@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-8702-4173>

С. М. ТКАЧУК

викладач кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: svitlanka56@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6797-4411>

ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкривається актуальна проблема духовного становлення особистості майбутнього учителя музичного мистецтва. Важливість її пов'язана з нагальною потребою відродження духовних цінностей сучасної молоді, морально-духовного життя суспільства.

Автори прослідковують генезис філософської думки про духовну сутність людини, починаючи з доісторичних часів і до наших днів.

Поняття «духовність» трактується авторами як індивідуальна вираженість особистості у системі її мотивів – пізнання світу і соціальної потреби жити і діяти для інших. Духовне становлення особистості авторами розглядається як складний і багатогранний процес її особистісного розвитку; самоактуалізації і самореалізації.

Духовний розвиток майбутнього учителя музичного мистецтва трактується у статті як процес залучення його до вироблених людством морально-духовних критеріїв, формування ціннісного ставлення до суспільства і самого себе, утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки.

У цьому процесі важлива роль належить музичній освіті і вихованню. Музика як вид мистецтва є відображенням суспільної свідомості. Розкриваючи світ людських почуттів у гармонії звуків, вона не тільки дає естетичну насолоду, а й утверджує певні погляди на життя, мораль, духовність, прекрасне у житті.

Розглядаючи музичне мистецтво як засіб формування естетичних цінностей і життєвих ідеалів, автори теоретично обґрунтовують духовні регулятори педагогічної діяльності майбутнього учителя музичного мистецтва.

Низький культурний рівень значної частини молоді, зниження моральних критеріїв спричиняють нагальну потребу гуманізації освіти через відродження духовних цінностей. Саме заклад вищої освіти повинен стати осередком культури та духовним наставником здобувачів освіти..

В системі духовного виховання сучасної молоді одне з найбільш важливих місць належить класичній музиці. Благодатний матеріал для духовного становлення молоді – українська народна музика, через яку ми пізнаємо культуру, ментальність, моральні та духовні цінності українців.

Ключові слова: духовність, духовний розвиток, духовно-моральна поведінка, музичне мистецтво, учитель музичного мистецтва.

Вступ. Серед розмаїття проблем, які стоять перед молодістю українською державою, – проблема національного виховання, визначальним чинником якого є успадкування молодим поколінням багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду. І на цій основі формування неповторних рис громадянина України, які об'єднують національну самосвідомість, високу духовність, моральну, естетичну, художню культуру молоді.

У законах України «Про освіту», державних національних програмах «Діти України», «Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності», як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника.

Постановлення проблеми. Проблема формування духовності складна, як і саме її джерело – духовне осмислення світу суспільством.

В складних умовах сучасної духовної кризи суспільства, коли особливо посилюється на молоді вплив так званої модерної культури і мистецтва, які активно пропагують зневагу до вічних цінностей, матеріальної і духовної культури, відверту аморальність, особливо важливою стає проблема захистити молоді, прищепити їм високу мораль і духовність, не загубити молоді душі, виховати бажання жити за законами добра, гуманізму, істини, краси і справедливості.

Аналіз попередніх досліджень. Питання духовного розвитку особистості знайшло своє відображення в дослідженнях представників різних наук: філософії (В. Андрущенко, В. Асмус, І. Зязюн, М. Каган, В. Кудін); педагогіки та психології (Ш. Амонашвілі, В. Галузинський, С. Гончаренко, В. Лабунець, О. Матвієнко, В. Сухомлинський та ін.).

Ідеї духовного розвитку особистості на засадах українського музичного мистецтва представлені у працях О. Воропая, Г. Довженок, П. Ігнатенка, Ю. Руденка, В. Скуратівського, М. Стельмаховича, Є. Сявавко та ін.

Мета статті – педагогічне осмислення ефективності виховного впливу особистості майбутнього учителя музичного мистецтва на духовне становлення і розвиток учнів. Завдання авторів – визначити основні регулятори педагогічної діяльності майбутнього учителя музичного мистецтва.

Результати та дискусії. Духовний розвиток особистості – одна з так званих одвічних проблем. Нею цікавилися, її вивчали, досліджували і обговорювали ще до нашої ери вчені-філософи Стародавнього Сходу і Античності.

Шлях до розвитку духовності філософи Китаю VI– V сторіччя до н.е. бачили у досягненні гармонії природного і психічного. Два з половиною тисячоліття тому видатний китайський філософ Конфуцій досліджував поняття «жень», яке сьогодні у перекладі інтерпретується як «людяність», «гуманність», «співчуття», «духовно ціннісні якості людини».

У філософії Стародавньої Греції і Стародавнього Риму IV– III сторіччя до н.е. широко вживається поняття «найвище благо», що мислиться як «прекрасне», «добре» та «істинне» [Соколов: Т.1, ч.2]. Головна ідея духовного вдосконалення в античній філософії – взаємодія та взаємозбагачення мікрокосму (людини) та макрокосму (природи, Всесвіту). Центральне питання, головний сенс людського існування – як чинити, щоб досягти стану істинного, тобто духовного, буття.

Відомий філософ Античності Марк Аврелій, який залишив людству щоденник подій свого особистого становлення, вважає, що, коли людина відступає від природи, «відособлює свою душу від душ усіх живих істот», їй загрожує небезпека. Філософ розвинув ідею про те, що найглибша духовна сутність людини – «розумна душа», яка виступає поштовхом до духовних вчинків. Розумна душа споглядає сама себе, робить себе такою, якою бажає, користується наслідками своєї діяльності. Їй властива любов до ближніх, прагнення до пізнання істини [Соколов: Т.1, ч.2].

Гармонія людини з природою, Всесвітом – лейтмотив античної філософії духовного розвитку, з якої історично розвинулась філософія наступних епох.

Людина – складова Всесвіту, «не дрібна частина Всесвіту, не зламоч його, а цілий малий всесвіт, що включає в себе всі якості Всесвіту великого, відбиваючись в ньому й на собі його відбиваючи» [Гончаренко: 196].

Понад дві тисячі років тому філософи сформували істину, що людина є мірою усіх речей. Сьогодні важливо визначити основні сутності самої людини, критерії її світогляду, поведінки і соціальної позиції, місця в світі, відповідальності за соціальний процес і гуманізацію суспільних відносин.

В цьому контексті основною проблемою стає питання, як сформувати особистість майбутнього учителя музичного мистецтва, здатного виховати підростаюче покоління на основі особистісного інтелектуального та духовного багатства, індивідуальної своєрідності, покликаною забезпечувати відродження духовності наших школярів, формування у них правильних життєвих орієнтирів, ідеалів і культурних цінностей, важливих для українського суспільства і духовного особистісного розвитку кожного.

Духовний розвиток особистості – це процес залучення її до засвоєння вироблених людством цінностей, забезпечення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу і власного ставлення до життя, спрямований на формування ціннісного ставлення до суспільства і держави, до себе і до людей, на утвердження суспільно значущих норм і правил морально-духовної поведінки.

Духовність починається з любові до батька і матері, поваги до старших, чуйного ставлення до людей, готовності допомогти, розділити турботи інших, здатності усвідомлювати і прогнозувати свої моральні вчинки.

На початку ХХ століття видатний український учений, мислитель В. Вернадський створив теорію «неосферної людини», яка відповідає не лише за свою долю, а й за долю всієї планети. Учений вбачав у людині сутність Всесвіту, головну сутність світобудови, а в злитті людини з Космосом, космічному світовідчутті її світоспогляданні – шлях до високої духовності. Духовна людина, на думку ученого, живе одухотворено, піднесено й самореалізується в діяльності відповідно до універсальних законів Природи і Космосу.

В українському педагогічному словнику С. Гончаренка поняття «духовність» трактується як індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити, діяти для інших. «Людина духовна в тій мірі, – вважає С. Гончаренко, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне знайти на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності» [Гончаренко: 106].

В. Кремень наголошує: «Альтернативи духовному розвитку в будь-якому суспільстві, в тому числі українському, немає» [Кремень: 4-6].

Сьогодні наше суспільство стоїть на порозі якісних змін, переживає важливий період трансформації у суспільство нового типу. Для цього потрібні високі духовні і етичні засади, мораль-

ність, толерантність, терпимість, любов, культ краси і гуманізму, надії і віри в краще майбутнє.

Головним завданням музичного виховання майбутніх учителів музичного мистецтва постає формування їх духовного світу, розвиток емоційної чутливості до народного музичного мистецтва, яке вводить у світ добра і краси, відкриваючи в собі животворне джерело краших людських почуттів і переживань.

Духовне становлення особистості – це складний і багатовимірний процес її саморозвитку, самоактуалізації і самореалізації в суспільстві, і в цьому процесі важливе місце належить саме музичному мистецтву, музичній освіті і вихованню. Як свідчать дані, розпочинати цей процес потрібно з відродження духовного життя в школі, в якій кожна дитина зможе знайти вираження і утвердження своїх сил і творчих здібностей, можливості для культурного і духовного розвитку.

Музика, як вид мистецтва, є специфічною формою відображення суспільної свідомості. Вона відтворює внутрішній світ особистості, її духовно-емоційне ставлення до людських почуттів, духовно-чуттєве переживання людського буття. Музика вбирає все багатство і різноманіття духовного світу людини, її відчуття навколишніх явищ і емоційних людських переживань.

Саме завдяки емоційному змісту художніх образів музика найбільш повно відтворює дійсність, духовні виміри суспільства. Відомий вислів Конфуція: «Якщо хочеш дізнатися, чи гарно ідуть справи з управлінням будь-якою країною та чи здорова її нація, прислухайся до її музики».

Вміння знаходити в музиці своє бачення світу, вираження своїх емоцій і почуттів, розуміти музику і насолоджуватись нею – головна мета сучасної музичної освіти.

У системі духовного розвитку сучасної молоді одне з найбільш важливих місць має належати саме класичній музиці. Саме класичні твори відкривають цілий світ високих почуттів, роблять людей духовно багатшими, досконалішими.

Зміст освітньої роботи зі студентами та їх підготовки до майбутньої професії учителя музичного мистецтва повинен враховувати особливості та потреби учнів різновікових груп.

Благодатним матеріалом для духовного розвитку є, також, український музичний фольклор. Адже в нашій народній естетиці, переданій в музиці, наша духовність, українська ментальність, в якій закріплені високі почуття

про материнство, про єдність матері і дитини як символ світової гармонії, про вірність в дружбі і коханні як найвища цінність людини.

Фольклорний матеріал орієнтує школяра на успішність навчання та духовний розвиток. Втім зрозуміло, що виховний ефект використуваного музичного фольклору в освітньому процесі досягається завдяки спеціальному добору музично-фольклорного навчального матеріалу та його систематизації.

У системі умов, що забезпечують духовне становлення особистості школяра, багатогранність виховного впливу педагога на своїх вихованців.

Сучасний учитель повинен не тільки виховувати і навчати, а й формувати, відроджувати цінність народності, пропагувати найширше співробітництво школярів, учителів, батьків.

Залучаючи до скарбниці музичного мистецтва, майбутнім учителям доцільно дотримуватись таких педагогічних завдань:

Перше педагогічне завдання – формування емоційного ставлення до музики на основі її сприйняття. У школярів слід розвивати емоційний відгук на прослухану музику, емоційне проникнення в її образну сферу, викликати бажання слухати та виконувати її.

При розв'язанні цього завдання необхідно враховувати специфіку емоційного за своєю природою музичного мистецтва, значення емоційного впливу музики на формуванні у дітей потреби у спілкуванні з музичним фольклором.

Друге педагогічне завдання – формування свідомого ставлення до музики, вміння використовувати музичні знання; не тільки відчувати, але й розуміти характер музичних образів, логіку їх розвитку. Вирішення цього завдання пов'язано з формуванням у дітей художньо-образного мислення, вміння самостійно використовувати знання в нових ситуаціях.

Третє педагогічне завдання – формування дієво-практичного відношення до музики під час її виконання, передусім співу, як найбільш доступної форми музикування. Вирішення цього завдання передбачає таку спрямованість у формуванні музичної культури учнів, яка пов'язана з розвитком у них конкретних музично-слухових образів і виконавських навичок. Важливо надати дітям можливість відчутти себе внутрішньо пов'язаним з процесом музичної творчості. Це завдання використовуються одночасно з попередніми – формуванням емоційного і свідомого відношення школярів до музичного фольклору.

Урок музичного мистецтва залежить від багатьох умов і принципів, які визначають успішність роботи майбутнього учителя музичного мистецтва і якими йому необхідно керуватись в процесі художньо-естетичної діяльності. В сукупності своїй ці умови і принципи утворюють міцну методичну базу. Серед них пропонуємо назвати такі:

- підбір музичного матеріалу для навчальної і виховної роботи з дітьми необхідно здійснювати з акцентом на класичну музику, музичний фольклор, які найбільш близькі за естетичними запитами і смаками школярам.

- залучення учнів до пошуку інформації та збору зразків народної музичної творчості (пісень, інструментальних мелодій, ігор, театралізованих дійств);

- масове залучення школярів до проведення календарно-обрядових свят, театралізованих дійств і інших культурно-мистецьких заходів;

- проведення в рамках шкільного уроку музичного мистецтва комплексного вивчення музичних та літературних фольклорних джерел з метою формування в учнів міцних асоціативних зв'язків між народною музикою, літературою і образотворчим мистецтвом;

- індивідуальна музично-освітня робота учителя музичного мистецтва з учнями;

- залучення до процесу музично-естетичного виховання школярів батьків та людей старшого покоління;

- тісна культурологічна співпраця учителя музичного мистецтва школи з громадськими організаціями [Павлова:118].

Відомий український музикант і педагог німецького походження Г. Нейгауз наголошував на тому, що усе неказане, невиражене, що постійно живе в душі людини, все підсвідоме і є цариною музики. Що саме тут, мають бути її витоки.

«Ефективність впливу особи вихователя, писав В. Сухомлинський, – залежить від того наскільки глибоко він розуміє дитинство як особливий період розвитку людської особистості з притаманними тільки дитинству особливостями мислення, емоціонального життя, світосприймання, взаємовідносинами в колективі». Педагог наголошував: «Чутливість духовного світу вимагає великої тонкості засобів виховного впливу» [Сухомлинський: 88].

Висновки. Учитель, який прилучає дитину до світу музичного мистецтва, формує школяра як особистість, повинен мати, окрім ерудиції і професійної майстерності, високу духо-

вність. Високодуховний учитель любить дітей, щиро радіє їх успіхам, зростанню, переживає їх невдачі, сприймає їх такими, якими вони є, допомагає їм стати кращими. Такий учитель відкритий для кожного учня, відвертий,

щиро цікавиться їх життям, внутрішнім світом. Тільки той учитель, для якого педагогічна праця – це праця душі, може виховати в учнів позитивне емоційне ставлення до людей, до школи, навчання і вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Либідь. Київ, 1997. 373 с.
2. Кремень Г. Розвитку духовності немає альтернативи. Директор школи, ліцею, гімназії. 2004. № 1. С. 4-6.
3. Павлова О. Діалогові уроки музичного мистецтва. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2021. 121 с.
4. Соколов В. Антологія світової філософії у 4-х томах. Вид-во «Думка», 1969
5. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система. Радянська школа. № 6. Київ, 1988. С. 88.
6. Varvarigou M., Durrant C. (2011) Theoretical perspectives on the education of choral conductors: A suggested framework. *British Journal of Music Education*, 28, 325-338 Retrieved from <https://doi:10.1017/S0265051711000325>

REFERENCES

1. Goncharenko S. U. (1997) *Ukrayinskij pedagogichnij slovník*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Libid. Kiyiv, 330 s. [in Ukrainian].
2. Kremen G. (2004) *Rozvitku duhovnosti nemaye alternativi*. [There is no alternative to the development of spirituality]. *Direktorshkoli, liceyu, gimnaziyi*. №1. S.4-6. [in Ukrainian].
3. Pavlova O. (2021) *Dialogovi uroki muzichnogo mistectva*. [Dialogue lessons of musical art]. *Nacionalnij pedagogichnij universitet imeni M. P. Dragomanova*. Kiyiv, 121 s. [in Ukrainian].
4. Sokolov V. (1969) *Antologiya svitovoyi filosofiyi* [Anthology of world philosophy]. u 4- h tomah. Vid-vo «Dumka». [in Ukrainian].
5. Suhomlinskij V. O. (1988) *Moya pedagogichna sistema*. [My pedagogical system]. *Radyanska shkola*. № 6. Kiyiv. S.88. [in Ukrainian].
6. Varvarigou M., Durrant C. (2011) Theoretical perspectives on the education of choral conductors: A suggested framework. *British Journal of Music Education*, 28, 325-338 Retrieved from <https://doi:10.1017/S0265051711000325>

B. YE. ZHORNIAK

Candidate of Pedagogy, Head of the Department of Theory, Methods of Music Education and Instrumental Training, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: bogdana.zhorniak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9122-9323>

I. V. REHULICH

PhD in Art Theory, Head of the Department of Conductor-Choir Disciplines and Voice Production, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: irehulich@ipc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-8702-4173>

S. M. TKACHUK

Lecturer at the Department of Theory, Methods of Music Education and Instrumental Training, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: svitlanka56@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6797-4411>

THE PECULIARITIES OF SPIRITUAL DEVELOPMENT OF A FUTURE MUSIC TEACHER

The article reveals the actual problem of spiritual formation of the future music teacher's personality. Its importance is connected with the urgent need to revive the spiritual values of modern youth, as well as the moral and spiritual life of society.

The authors trace the genesis of philosophical thought about the spiritual essence of man from prehistoric times to the present day.

The concept of «spirituality» is interpreted by the authors as an individual expression of the personality in the system of its motives – knowledge of the world and the social need to live and act for others. The authors consider the spiritual formation of a personality as a complex and multifaceted process of personal development; self-actualization and self-realization.

The spiritual development of a future music teacher is interpreted in the article as a process of involving him/her in the moral and spiritual criteria developed by mankind, forming a value attitude towards society and oneself, and establishing socially significant norms and rules of behavior.

In this process, music education and upbringing play an important role. Music as an art form is a reflection of social consciousness. Revealing the world of human feelings in the harmony of sounds, it does not only give aesthetic pleasure, but also affirms certain views on life, morality, spirituality, and the beauty of life.

Considering musical art as a means of forming aesthetic values and life ideals, the authors theoretically substantiate the spiritual regulators of the pedagogical activity of a future music teacher.

The low cultural level of a significant part of young people and the decline in moral criteria cause an urgent need to humanize education through the revival of spiritual values. It is the higher education institution that should become a center of culture and a spiritual mentor for students.

In the system of spiritual education of modern youth, one of the most important places belongs to classical music. Fertile material for the spiritual formation of young people is Ukrainian folk music, through which we learn the culture, mentality, moral, and spiritual values of Ukrainians.

Key words: spirituality, spiritual development, spiritual and moral behavior, musical art, musical art teacher.